

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНИХ ТА ПІЗНАВАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкриваються психологічні особливості розвитку мотиваційних та пізнавальних компонентів професійного становлення особистості. Проаналізовано різні підходи до структури особистості вітчизняних та західних психологів. Окреслено перспективи подальших досліджень щодо проблеми вивчення компонентів професійного становлення особистості.

Ключові слова: структура особистості; мотиваційний компонент особистості; пізнавальний компонент особистості; професійне становлення.

Постановка проблеми. Особистісний і професійний розвиток особистості взаємозумовлюють один одного. З одного боку, риси особистості (потреби, інтереси, рівень домагань, інтелектуальні особливості тощо) суттєво впливають на вибір професії та подальший професійний розвиток особистості, з іншого, професія впливає як на розвиток, так і на деформації особистості.

Проблема розвитку особистості професіонала постійно перебуває у центрі уваги науковців, оскільки її успішне розв'язання дає можливість суттєво підвищити ефективність, результативність і якість підготовки майбутніх професіоналів, а також підвищувати рівень професійної майстерності тих, хто вже має певний професійний досвід. До основних функціональних і структурних компонентів професійного становлення обов'язково входять мотиваційні та пізнавальні компоненти.

Метою статті є визначення особливостей розвитку мотиваційних та пізнавальних компонентів професійного становлення особистості.

Аналіз досліджень і публікацій, що стосуються проблеми дослідження. Особистість в психологічній науці розглядається як інтегральна цілісність біогенних, соціогенних та психогенних елементів. Водночас особистість є індивідуальною сукупністю рис, що зумовлюють стиль мислення, переживань і поведінки кожної людини. Основу особистості складає її структура – зв'язок і взаємодія порівняно стійких компонентів. Однак структура особистості набуває гармонії не на основі пропорційного розвитку всіх її сторін, а в результаті максимального розвитку здібностей, які створюють домінуючу спрямованість людини в діяльності. І саме тому ми вважаємо, що до основних функціональних і структурних компонентів професійного становлення обов'язково входять мотиваційні та пізнавальні компоненти.

У дослідженнях С.Л. Рубінштейна [18], Ф.Лерша [5], С.Д. Максименка [7] та інших психологів чітко виявляється тенденція до синтезу багатовимірної системної психологічної структури особистості. Ф. Лерш запропонував поєднати соціально-психолого-індивідуальний і діяльнісний плани особистості у вигляді двовимірної горизонтально-вертикальної схеми. Цей варіант побудови структури особистості підтримали українські психологи Г.С.Костюк [5] і

П.М.Пелех [11]. За Ф.Лершем, горизонтальний параметр особистості утворюють психічні процеси та функції, що виникають і розвиваються в особистості на основі «закону комунікації». Горизонтальний вимір складається з чотирьох «членів»: мотиваційного, чуттєвого (або емоційного), пізнавального, діяльнісного. Вертикальний параметр особистості розглядається як внутрішній результат «горизонтальної» діяльності, як внутрішні сили особистості, котрі утворюють нашарування у формі диспозиції психічних властивостей, навичок, звичок тощо. Вони динамічні, бо беруть участь у «горизонтальній» діяльності особистості – у відчутті, сприйманні та інших психічних процесах. Розвиток особистості у горизонтальному та вертикальному вимірах – це єдиний процес. Будь-яка психічна функція горизонтального ряду залишає свої сліди у вертикальному ряді нашарувань, диспозицій і навпаки.

За С.Д.Максименко [7], «...особистість як унікальна цілісна структура існує лише в русі (існуванні – становленні). Якщо особистість, образно кажучи, «зупинилася» (хоча такого в житті людини не буває ніколи), або ж «зупинилася» динаміка якоїсь її змістовної одиниці – грані (що, на жаль, відбувається досить часто), одразу ж починаються процеси спрощення - примітивізації, а потім і руйнації структурної цілісності. Це можна вважати генетичним законом існування особистості людини».

У процесі професійного самовизначення особистість проходить певні етапи професійного становлення. Відомими роботами в цій галузі є вітчизняних авторів Є.О. Клімова [4], Е.Ф. Зеєра [3] та інших. Професійне становлення особистості розглядається в роботах багатьох авторів: Е.Ф.Зеєра [3], Є.О. Клімова [4], Т.В. Кудрявцева [6], Ю.П. Поваренкова [12] та інших.

Н.В. Парнюк у своєму дослідженні [9] посиляється на теорію «рис і факторів», запропоновану Ф.Парсонсом, яка одержала широке розповсюдження на Заході. Відповідно до цієї теорії профорієнтація повинна забезпечити акт вибору, що розуміється як установлення відповідності індивідуально-психологічних особливостей людини вимогам професії.

С.Л. Рубінштейн [14] виділяв два основних способи існування і, відповідно, два ставлення людини до життя. Перший спосіб – це життя, яке не виходить за межі зв'язків, у якому живе людина, де будь-яке ставлення - це ставлення до окремих явищ, а не до життя загалом. При такому ставленні людина не є суб'єктом життя, хоча і не вилучається з нього, але вона не здатна зайняти позицію поза ним з метою його обміркування. Саме життя виступає тут «майже як природний процес»; людина поглинена ним, розчинена у реальному бутті. Навколишнє життя є ніби суб'єктом замість самої людини.

Другий спосіб існування пов'язаний з появою внутрішньої рефлексії, що «припиняє, перериває цей безперервний процес життя і виводить людину подумки за його межі. Людина ніби займає позицію поза ним...» [14].

На підставі виведених С.Л.Рубінштейном двох способів життєвого шляху, О.Р. Фонарьовим [16] було розроблено три модули людського існування: володіння, соціальні досягнення і служіння. Зазначені модули, на думку О.Р. Фонарьова, є етапами становлення особистості професіонала.

Як відзначає В.А. Петровський [10], для професіонала характерним є гіперфункціонування, «стан натхнення, що являє собою розширення спектра свідомості, що створюється через одночасне досягнення граничних значень емоційної активації, раціонального мислення, надчутливого бачення світу. Виникаючий стан характеризується непередбачуваним, некерованим процесом з боку суб'єкта, а результат цього процесу являє, з одного боку, глибинне розуміння дотепер закритої істини, а з іншого боку, більш-менш точне, раціональне відображення».

Актуалізація професійного самовизначення особистості ініціюється різного роду подіями, такими як закінчення загальноосвітньої школи, професійного навчального закладу, підвищення кваліфікації, звільнення з роботи і т.ін. Професійне самовизначення є важливою характеристикою соціально-психологічної зрілості особистості, її потреби в самореалізації і самоактуалізації.

Розглянемо, як змінюються та розвиваються мотиваційні та пізнавальні компоненти на різних етапах професійного становлення (за класифікацією Е.Ф.Зеєра). За Е.Ф. Зеєром [3], професійне становлення особистості проходить через шість стадій (*оптація, професійна підготовка, професійна адаптація, первинна професіоналізація, вторинна професіоналізація та професійна майстерність*).

Як зазначає Б.С. Волков [2], професійне самовизначення починається у ранньому віці в іграх дітей і поступово досягає свого реального завершення в юності та молодості. Дитина дошкільного віку, граючи, приймає на себе професійні ролі: лікаря, продавця, шофера та ін. Діти відтворюють працю дорослих, набувають уявлення про значимість праці. Сама трудова діяльність дітей дошкільного віку, яка пов'язана з іграми у професії є засобом розвитку особистості.

Молодий школяр свої можливості реалізує в учбовій та трудовій діяльності. На базі відтворюваного уявлення діти збагачують свої знання про різні види праці, різні професії. У цей період вони наслідують поведінку значущих дорослих: вчителів, батьків тощо. Мотиви вибору майбутньої професії носять характер потягу, бажання. Тобто це неусвідомлені і слабкі мотиви. Але професійні фантазії можуть у майбутньому вплинути на професійне самовизначення особистості.

Підлітки, перебуваючи на стадії *оптанта*, до професій відносяться вибірково. Вони не співвідносять свої мрії з практичною діяльністю. Це вік – мрій і фантазій. Діти уявляють себе мандрівниками, банкірами, капітанами тощо. Хлопчики, переважно, орієнтуються на мужні професії, дівчата – підлітки уявляють себе моделями, співачками і т.ін. Орієнтація на романтичні професії відбувається під впливом засобів масової інформації. На цьому етапі формування мотивації професії, діти ще не співвідносять свої особистісні дані з вимогами обраної професії, але все більше уваги приділяють реальним обставинам.

Професійна мотивація в оптантів формується різнопланово: а) з боку *інтересів* людини, яка обирає майбутню професію. Цікаво – нецікаво. Наприклад, «Я люблю читати історичні романи. Стану істориком». Тобто є предмет роздумів і кінцевий результат. Але співвідношення між тим, де працювати і як пра-

цювати, немає. Немає ні плану дії, ні способу досягнення. Але інтереси оптанта (людини, яка обирає професію) стимулюють його до більш глибокого вивчення історії. Учбові предмети в цей період поділяються на важливі, необхідні і неважливі; б) мотивація вибору професії з точки зору *здібностей* оптанта. «Я добре розумію математику – мабуть я стану математиком». Тут треба мати на увазі, що задатки здібностей багатопланові. Навіть відомі люди знаходили себе не одразу. Виявлення здібностей оптанта – підкріплює його інтереси до вибору професії; в) вибір професії з точки зору системи *цінностей*: Хочу допомагати людям: стану лікарем. На цьому етапі молода людина обговорює зі знавцями цінності тієї чи іншої професії. Послідовність цих виборів може бути різною. Спочатку можна визначити сферу діяльності, наприклад, заняття медициною, а потім рівень кваліфікації – лікар, фельдшер чи медсестра. Може бути і навпаки – спочатку вступити до інституту. Як показує практика, такий підхід є найбільш розповсюдженим.

П.М. Якобсон [19] виділяє декілька типів мотивації, що пов'язана з результатами учіння:

1) мотивація, яка умовно може бути названа «негативною». Під негативною мотивацією Якобсон має на увазі спонуки учня, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути, якщо він не вчитиметься (докори з боку батьків, вчителів, однокласників). Така мотивація не призводить до успішних результатів;

2) мотивація, що має позитивний характер, але так само пов'язана з мотивами, локалізованими поза самою діяльністю. Ця мотивація виступає в двох формах. У одному випадку така позитивна мотивація визначається вагомим для особи соціальним устремлінням (відчуття боргу перед близькими). Інша форма мотивації визначається вузькоособистими мотивами: схвалення з боку оточуючих, шляхи до особистого благополуччя;

3) мотивація учбової діяльності (мотивація, що пов'язана безпосередньо з цілями учіння, задоволення допитливості, подолання перешкод, інтелектуальна активність).

Якщо професійні мотиви підлітків розпливчасті, аморфні, мають характер мрії, то в юності людина стає перед необхідністю рішучого вибору професійного самовизначення. Юнацький та студентський вік (стадія *професійної підготовки*) характеризується достатньо високим рівнем розвитку пізнавальних процесів. Навіть студенти першого курсу володіють достатньо стійкою увагою, здатністю слухати й спостерігати, вмінням слідкувати за логікою лекції та обмірковувати її висновки. Якщо оптанти ще не мають чіткого уявлення та знань про майбутню професію (в них наявні лише професійні інтереси, схильності та наміри, учбово-професійне самовизначення), то підчас професійної підготовки у ВНЗ студенти одержують не лише ґрунтовні теоретичні знання, а й первинні практичні навички за обраним фахом. На етапі професійної підготовки наявними стають професійне самовизначення та готовність до самостійної праці.

Підвищення рівня розумової діяльності, розвиток прийомів розсуду, покращення вміння узагальнювати призводить до того, що в цьому віці відбува-

ється активне засвоєння знань та вмінь. Вже в старшому шкільному віці молоді люди здатні успішно вирішувати багато складних задач, що виникають під час вивчення точних дисциплін: математики, фізики, хімії. Це стосується як теоретичного осмислення матеріалу, так і виконання практичних завдань.

Розвиток мислення, загального інтелектуального розвитку створюють передумови для засвоєння складних умінь та навичок. Це дозволяє студенту засвоювати багато складних робочих операцій, оволодівати складною технікою, роботою з комп'ютером [15].

Оволодіння складними інтелектуальними операціями та збагачення понятійного апарату роблять розумову діяльність студентів більш стабільною та ефективною, наближаючи її за своїми характеристиками до розумової діяльності дорослої людини. Особливо швидко розвиваються спеціальні здібності. В поєднанні зі зростаючою диференціацією спрямованості інтересів структура розумової діяльності юнаків стає набагато складнішою, ніж у шкільному віці [15].

У віці 16-23 роки більшість юнаків та дівчат одержують професійну освіту в учбових закладах чи професійну підготовку на підприємствах. Бажане майбутнє стає реальністю, але це не завжди приносить задоволення. Деякі молоді люди розчаровані у виборі професії. Робота може виявитися механічною, нудною, керівник – не справедливим, співробітники – не поділяють їх поглядів. Неможливість адаптуватись може заважати подальшому професійному росту.

Під час переходу від раннього до пізнього юнацтва відбуваються якісні зміни в пізнавальних можливостях: мова йде не лише про те, скільки та які задачі вирішує людина, а яким чином вона це робить (нестандартний підхід до вже відомих проблем; вміння включати вузькі проблеми у загальні, тощо) [18].

Розвиток інтелекту в молодому віці тісно пов'язаний з розвитком творчих здібностей та уяви, що передбачає не просте засвоєння інформації, а виявлення інтелектуальної ініціативи та створення чогось нового [18].

Творча активність студента визначається вмінням виходити за межі рівня повсякденних уявлень, звертання до незвичних зв'язків та аналогій, передбачає зняття різноманітних обмежень для більш повної самореалізації, вільного пошуку нового. Разом з тим зберігається необхідність дотримування інтелектуальної дисципліни, організованості та системності в роботі.

В юнацькому віці, коли домінує особистісний розвиток, особливого значення набуває така форма уяви, як мрія – образ бажаного майбутнього. У власних мріях молода людина будує бажану особисту програму власного життя, в якій нерідко визначається її основний сенс. Часто мрії бувають нереальними, тобто визначена лише мета, а не шляхи її досягнення, але на етапах оптації та професійної підготовки це має позитивний характер, оскільки дозволяє молодій людині в уявленні перебрати різні варіанти майбутнього професійного зростання та обрати власний шлях вирішення проблеми [17].

В.О. Якунін [20] виділяє наступні мотиви учбової діяльності студентів: комунікативні, професійні, учбово-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, мотиви уникнення невдачі і мотиви престижу.

На етапі *професійної адаптації* трудова діяльність, набуття теоретичного та практичного професійного досвіду, а також тренуваність виступають в якості сенсифікуючих факторів розвитку психічних функцій, зокрема – інтелекту особистості. На думку Б.Г.Ананьєва [1], досягнення більш високого рівню розумового розвитку в процесі адаптації до професійної діяльності можливе завдяки тому, що психічні функції знаходяться в умовах оптимального навантаження, підсиленої мотивації та операційних перетворень. Освоєння нової соціальної ролі, досвіду самостійного виконання професійної діяльності вимагають від фахівця на даному етапі професійного становлення напруження та концентрації всіх інтелектуальних функцій. Саме в цей період такі особливості мислення, як логічність, швидкість, гнучкість та креативність формуються як професійно важливі якості фахівця, зокрема, у професії «людина – людина».

На етапі *первинної професіоналізації* фахівець набуває достатньо професіональних знань для того, щоб стати самостійним та повноцінним професіоналом та членом трудового колективу. В нього сформована професійна позиція та набувається індивідуальний стиль діяльності.

Важливим процесом, характерним для розвитку когнітивних можливостей людини на даному етапі, є процес формування індивідуальних відмінностей в інтелектуальній діяльності людини, які називають когнітивними стилями. М. Холодна [18] розглядає їх як різні за проявом, але єдині за глибинними психологічними засадами форми інтелектуальної зрілості суб'єкта.

Стильові відмінності також свідчать про сформованість механізму інтелектуального контролю, що виявляється у двох основних формах: контроль процесів переробки інформації та контроль моторної та емоційної активності.

Диференціальні дослідження динаміки розвитку пізнавальних процесів [18] та їх оптимумів характеризують ці етапи професійного становлення як найсприятливіші для сприйняття та засвоєння соціального та професійного досвіду. Розвиток інтелекту тісно пов'язаний з розвитком творчих здібностей, що передбачають вияв інтелектуальної ініціативи і створення оригінального, нового продукту. Важливим компонентом творчості є дивергентне мислення та здатність самостійно ставити проблеми. Творча активність молодого фахівця передбачає вміння долати буденні уявлення, виходити за межі звичайної логіки умовиводу. Разом з тим зберігається необхідність у дотриманні інтелектуальної дисципліни, організованості, систематичної роботи над собою, у розвитку вміння максимально та раціонально використовувати власні інтелектуальні ресурси.

У періоди *професійної адаптації та первинної професіоналізації* не можна не відмітити зростаючу роль такої функції уяви, як прогнозуюча. Уява відіграє значну роль у розвитку вміння молодого фахівця прогнозувати результати власної діяльності та передбачати її наслідки.

Період *вторинної професіоналізації*, згідно погляду О.П.Щотки [18], характеризується як період оптимуму для інтелектуальних досягнень. На цьому етапі підсилюється диференціація окремих сторін всієї системи інтелекту на більш високому рівні загальної інтегрованості. Зв'язки між образним, вербаль-

но-логічним і практичним мисленням стають більш тісними та стійкими. Завдяки зростанню професійної мобільності та гнучкості професійної діяльності спостерігається підсилення в розумовій діяльності ролі образного і практичного мислення.

У цей період при різних формах творчої активності інтелектуальна діяльність досягає найбільш високого рівня. На прикладі творчої активності простежується безперервність розвитку професійного потенціалу людини. Можна стверджувати, що цей і наступний етап професійного становлення є найбільш продуктивними по відношенню до найвищих досягнень інтелекту.

Етап *професійної майстерності* визначається певними особливостями та змінами в розумовій діяльності фахівця. Оскільки цей етап професійного становлення припадає здебільшого на період середньої дорослості (40-60 років), то на особливості професійного мислення фахівця певним чином впливають особливості інтелектуальної діяльності у цей віковий період.

Згідно даних досліджень М.А.Холодної [17], *плинний* та *кристалізований інтелект* мають різну активність та відповідно відіграють різну за важливістю роль у професійній діяльності фахівця на етапі професійної майстерності. Плинним інтелектом називають широку сферу інтелектуального функціонування – це здібності, що забезпечують засвоєння нового, до них відноситься швидкість мислення, індуктивний умовивід, оперування просторовими уявленнями і сприйняття нових зв'язків і відношень. Дані досліджень доводять, що розвиток плинного інтелекту продовжується до закінчення юнацького віку, а впродовж дорослості відбувається його зниження. Цей тип інтелекту відображає біологічні можливості нервової системи – її працездатність та інтегрованість. На відміну від плинного інтелекту, кристалізований інтелект – це здатність, що приходить з досвідом і освітою (в першу чергу - професійною), спирається на комплекс знань, накопичених у процесі життя та на професійний досвід. Кристалізований інтелект зростає впродовж всього життя людини і найбільш яскраво виявляється у досягненні фахівцем рівня професійної майстерності, допомагаючи складати інтегративні психологічні новотвори, здійснювати творчу професійну діяльність та досягти вершину (акме) професійного розвитку. Компенсувати вікові зміни в оперативній роботі інтелектуальних функцій фахівцю-майстру допомагає досвід та глибокі знання з професійної діяльності, безперервний розвиток компетентності, поглиблена спеціалізація, постійне пізнання типових завдань і ситуацій, навички узагальненого мислення і вирішення проблем [17]. Окрім того, люди продовжують пристосовувати свій інтелектуальний розвиток до запитів соціального середовища, вимог професійної діяльності, віддаючи перевагу одним інтелектуальним якостям перед іншими. У фахівця-майстра є можливість не тільки використовувати накопичені знання та досвід, а і в якості професійного наставника ділитися ними з іншими фахівцями, що є додатковим стимулом для саморозвитку та інтелектуальної активності. Таким чином, розумова діяльність на даному етапі професійного становлення залишається високопродуктивною.

На етапах *вторинної професіоналізації* та *професійної майстерності*

розвинена уява допомагає людині мислити нестандартно, креативно, створювати щось нове у власній професії, те, що вирізняє фахівця серед колег та робить його дійсно майстром своєї справи. Розвинена уява є однією з складових обдарованості й талановитості.

У процесі пізнавальної та інтелектуальної діяльності мотиви класифікуються як вікові, когнітивні, зовнішні, внутрішні, афективні, соціальні, індивідуальні, приховані, інтелектуальні, мотиви уникання невдачі і досягнення успіху, мотиви самоактуалізації, ситуаційні тощо. Деякі з них достатньо обґрунтовані, серйозно і детально розглянуті різними дослідниками.

Дж.Аткінсон [21] розробив теорію поведінки людини, орієнтовану на досягнення. Їм був виділений мотив досягнення як один з потужних двигунів людської поведінки. В нього входять: прагнення до успіху (змагання, престиж, кар'єра); прагнення до підвищення рівня власних можливостей; прагнення до самовиразу і самоактуалізації.

Мотиви самоствердження і самоактуалізації (якісного зросту) за К.Роджерсом [13] актуалізуються тим, що доброзичливе відношення автоматично обумовлює розквіт особистості, її активну організацію, яка спотворюється в умовах зневажливого відношення.

Висновки. У процесі професійного самовизначення особистість проходить певні етапи професійного становлення, актуалізація яких ініціюється різного роду подіями, такими як закінчення загальноосвітньої школи, професійного навчального закладу, підвищення кваліфікації, звільнення з роботи і т.ін. На кожному з яких структурні компоненти професійного становлення особистості, на прикладі мотиваційного та пізнавального, мають свої відмінності та особливості розвитку.

Отже, професійне самовизначення слід розуміти як процес розвитку структурних компонентів професійного становлення особистості у цілісному просторі життєвого шляху людини, де успішність професійної діяльності виступає критерієм успіху життя.

Перспективи подальших досліджень. Заплановано експериментальне дослідження особливостей розвитку мотиваційних та пізнавальних компонентів на різних етапах професійного становлення особистості. В подальшому вважаємо за необхідне також дослідження і інших компонентів професійного становлення, таких, як нейродинамічний, комунікативний, емоційний та ціннісний.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – 324 с.
2. Волков Б.С. Основы профессиональной ориентации: учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект, 2007. – 333 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования: Учебн. пособие. – Москва-Воронеж, 2003. – 408 с.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1996. – 316 с.

5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад.школа, 1989. – 608 с.
6. Кудрявцев Т.В. Психология профессионального обучения и воспитания. – М.: Изд-во МЭИ, 1986. – 346 с.
7. Максименко С.Д. Генетическая психология. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2000. – 319 с.
8. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
9. Парнюк Н.В. Образ преподавателя в сознании студентов гуманитарных вузов. Автореф. канд. психол. наук. – СПб., 2003. – 23 с.
10. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. – Ростов-н/Д.: Феникс, 1996. – 425 с.
11. Пелех П.М. Психологія в Київській академії в XVIII ст. // Нариси з історії вітчизняної психології (XVII–XVIII ст.) / за ред. Г.С.Костюка. К., 1952. – С. 109.
12. Поваренков Ю.П. Психологические основы целостного подхода к процессу профессионализации личности // Психологические исследования проблемы формирования личности профессионала / Под ред. В.А.Бодрова. – М: Ин-т психол. АН СССР, 1991. – 364 с.
13. Роджерс К. К науке о личности. – В кн.: История зарубежной психологии. Тексты. – М.: МГУ, 1986, – С. 200-231.
14. Рубинштейн СЛ. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999.– 510 с.
15. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. – 150 с.
16. Фонарев А.Р. Формы становления личности в процессе ее профессионализации // Психология работы с персоналом в трудах отечественных специалистов: Хрестоматия / Под ред. Л.В.Винокурова. – СПб.: Питер, 2001. – С. 414-423
17. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – Томск: Изд-во Том.Ун-та; М: Барс, 1997. – 342с.
18. Щотка О.П. Вікова психологія дорослої людини. Навчальне видання. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001. – 194 с.
19. Якобсон П.М. Психология чувств и мотивации: Избр. психол. тр. – М.; Воронеж: Изд-во Ин-та практ. психологии; МОДЭК, 1998. – 304 с.
20. Якунин В.А. Психология учебной деятельности студентов: Учеб. Пособие. – М., Иссл. центр проблем качества подготовки спец.: Изд-во «Логос», 1994. – 158 с.
21. Atkinson J. W. An introduction to motivation. Princeton, N.Y.: Van Nostrand, 1964.– 360 p.

В статъе раскрываются психологические особенности развития мотивационных и познавательных компонентов профессионального становления личности. Проанализированы различные подходы к структуре личности отечественных и западных психологов. Очерчены перспективы дальнейших иссле-

дований по проблемі изучения компонентів професійного становлення личности.

Ключевые слова: структура личности; мотивационный компонент личности; познавательный компонент личности; профессиональное становление.

The article reveals the psychological features of motivational and cognitive components of professional development of personality. Analyzed various approaches to personality structure of domestic and Western psychologists. Outlined prospects for further studies on the learning component of professional identity formation.

Key words: structure of personality; motivational component of personality, cognitive component of personality, professional formation.

Войтович М.В., Панасенко Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОГО ТРЕНІНГУ «Я І МОЯ МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЯ» У ПРОГРАМІ КОРПОРАТИВНОГО ВОЛОНТЕРСТВА

У статті коротко описані результати досліджень розвитку особливостей конфліктної компетентності та мотиваційних компонентів випускників інтернатних закладів у контексті їх професійної орієнтації, на підставі яких, у тому числі, була розроблена програма профорієнтаційного тренінгу. Розкривається зміст програми корпоративного волонтерства «Разом у майбутнє», до якої - як модуль - входить пілотний тренінг «Я і моя майбутня професія», завдяки якому учні можуть отримати необхідні знання про світ професій та про своє місце в ньому, отримати первинні знання, вміння й навички для ефектвної професійної діяльності в майбутньому.

Ключові слова: конфліктна компетентність, конфлікт, мотив, пізнавальні інтереси, спрямованість, професія, профорієнтація, тренінг, тренінгові заняття.

Постановка проблеми. Професія, професійна діяльність традиційно займають чільне місце серед життєвих цінностей учнів випускних класів у системі середньої освіти. А вибір професії можна вважати успішним і виправданим тоді, коли є надія, що в процесі трудової діяльності буде успішно відбуватися подальший розвиток людини.

Саме під час навчання у випускних класах молоді люди оцінюють наявні досягнення, планують напрямки і шляхи саморозвитку. Відповідність інтересів основному змісту майбутньої професії - не єдиний чинник, що впливає на пошук свого покликання у професії. Учні-випускники перебувають у процесі пізнання й самооцінки своїх якостей стосовно майбутньої професії. Вибір майбутньої професії залежить і від характерологічних особливостей особистості, рівня розвитку її здібностей, типу темпераменту тощо. Важливими функціональ-